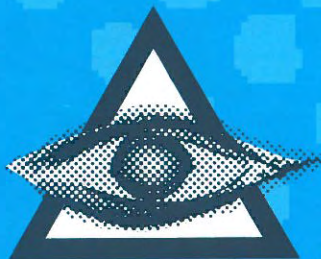

חושבים בגרות

השוואה |
בלימודי ההיסטוריה

היסטוריה

מכון ברנקו וייס לטיפול החשיבה

חושבים בגרות

מערכי למידה עצמית

להצלחה בבחינות הבגרות

השוואה
בלימודי ההיסטוריה

מהדורה ניסיונית
תשס"ג

מכון ברנקו וייס לטיפול החשיבה

חושבים בגרות
מערכי למידה עצמית להצלחה בבחינות הבגרות
השוואה בלימודי ההיסטוריה

פיתוח והנחיה פדגוגית :	אביב קינן
פיתוח וכתיבה :	סתיו שדות
ייעוץ :	חני קרן, שירלי רמון
עיצוב ועימוד :	רוני אידלשטיין, אסנת ברמן
עיצוב העטיפה :	שמעון שניידר
ריכוז והפקה :	ענת פלג

אין להעתיק, לשכפל, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי, אלקטרוני, אופטי, או מכני (לרבות צילום והקלטה) ללא אישור בכתב מהמוציא לאור.

© 2002
כל הזכויות שמורות
למכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה
ת.ד. 648, ירושלים 91006

© 2002
The Branco Weiss Institute for the Development of Thinking
P.O.Box 648, Jerusalem 91006

לוחות והדפסה : דפוס פרינטיב
נדפס בישראל

תוכנית בגרות 2001

בגרות 2001 היא תוכנית ייחודית ששמה לה למטרה להעלות את שיעור התלמידים המצליחים בבחינות הבגרות ולשפר את יכולות החשיבה, הלמידה והמנהיגות שלהם, בהסתמך על תורות חינוכיות מתקדמות.

התכנית מתבססת על הנחיה קוגניטיבית של התלמידים בקבוצות קטנות של חמישה תלמידים, תוך שילוב הדוק בין הלימודים הפורמליים בכיתה לבין פעילויות הנחיה גמישות המותאמות לצרכים הייחודיים של כל תלמיד ותלמידה.

התכנית מיישמת גישה מכוונת, פרטנית, על בסיס תכניות אישיות, במטרה לבנות בקרב משתתפי התהליך – תלמידים, מורים ומנהלים – את כישורי המנהיגות הנדרשים על מנת להוביל את התלמידים להצלחה בבחינות הבגרות, תוך פיתוח היכולות, הידע והערכים הראויים.

התפישה החינוכית של הפרויקט מושתתת של שלושה ממדים עיקריים:

1. הוראה פרטנית בקבוצה קטנה

הוראה המיישמת תפישה פדגוגית מתקדמת, שמאפשרת למורה ולתלמיד לזהות יחד את צרכי הלמידה ואת סגנון הלמידה של התלמיד, ולתת להם מענה מתאים במסגרת תוכנית למידה אישית. בשונה מאופן הלימוד בכיתה, הקבוצה הקטנה יוצרת סיטואציה לימודית אינטימית ותומכת.

2. טיפוח מיומנויות למידה וחשיבה כלליות

יחד עם לימוד החומר לבגרות, שמה התכנית דגש על פיתוח יכולות למידה וחשיבה כלליות, אשר יסייעו לתלמיד להתמודד טוב יותר עם בחינות הבגרות ועם רכישת ידע חדש בהמשך דרכו.

3. טיפוח המנהיגות העצמית של התלמיד

טיפוח התלמיד כאדם המקבל אחריות על מעשיו, על המטרות שהוא מציב לעצמו ועל הדרך שבה הוא מנהל את חייו.

חושבים בגרות

סדרת החוברות "חושבים בגרות" נכתבה ברוח מטרות תוכנית בגרות 2001. החוברות מיועדות בראש ובראשונה לתלמידי התוכנית ועוסקות במיומנויות ובדרכי למידה המסייעות להבנת התכנים ולהצלחה בבחינות הבגרות. כל חוברת מתמקדת בתחום תוכן (מקצוע) אחד ובכלי מרכזי אחד – המתאים ללמידת תחום זה.

כלי הלמידה שאנו מציגים בסדרת חוברות זו מסייעים לתלמיד במספר מישורים:

א. בארגון הידע הנרכש ובחיבורו לידע קודם.

ב. בהבנת התכנים.

ג. בזכירת החומר לבחינה (ומעבר לבחינה).

ד. בעיצוב דפוסי למידה וחשיבה, שימשו אותו בעתיד ללמידה של תכנים חדשים.

החוברות בסדרה "חושבים בגרות" מכוונות ללמידה תכליתית. הן משלבות הסברים תמציתיים עם הזדמנויות רבות לתרגול הנלמד, ומפנות את תשומת לבו של התלמיד לשלבי החשיבה והלמידה שהוא מפעיל. למטרה זו נעשה שימוש בחוברת בסמלים הבאים:

פירוק תהליך הלמידה לשלבים (לכל מקצוע יש השלבים הייחודיים שלו) מאפשר לתלמיד להבין בהדרגה ובצורה מעמיקה את החומר הנלמד כולו. באמצעות ביצוע פעולות בסיסיות ופשוטות (אך הכרחיות) מבסס התלמיד את הבנתו וכך חווה תחושה של הצלחה. תחושת ההצלחה מחזקת אותו ומאפשרת לו, בשלבים הבאים, לבצע פעולות מורכבות יותר, הדורשות הבנה, ניתוח וביקורת של החומר הנלמד. בדרך זו, התלמיד לומד להיות אחראי ומודע לדרך הלמידה שלו ומפתח את היסודות למנהיגות עצמית בתחומי חיים נוספים.

בברכת למידה פורייה,

צוות בגרות 2001

תוכן העניינים

7	מהי השוואה?
9	תהליך ההשוואה בהיסטוריה
	תרגילים להשוואה בין נושאים בהיסטוריה
10	● השוואה בין נסיבות עלייתם של משטרים טוטליטריים
15	● אירופה בין שתי מלחמות עולם : בחירת נושאים להשוואה
	דוגמאות להשוואה בין נושאים בהיסטוריה
20	● העלייה הראשונה, העלייה השנייה והעלייה השלישית
24	● תנועת "חייבת ציון" לעומת התנועה הציונית שהוביל הרצל
28	לסיום

מהי השוואה?

השוואה היא פעולה שאנו מבצעים פעמים רבות במהלך חיינו, אפילו מבלי לשים לב לכך. אנו משווים בין אנשים שאנו פוגשים ("פגשתי מישהו הרבה יותר נחמד מהחבר שלי לשעבר"), בין חוויות שאנו חווים ("הסרט האחרון שראיתי פחות טוב מהקודם"), בין מקצועות לימוד ("היסטוריה קשה יותר מתנ"ך") ובין דברים רבים נוספים.

מדוע אנו עוסקים בהשוואה?

אנו עוברים בחיים דברים רבים, וההשוואה ביניהם היא אחת הדרכים לקשר בין כל הדברים, לפרש אותם ולהביןם. כך עובד המוח שלנו.

תהליך ההשוואה – הסבר כללי

תהליך ההשוואה בין גורמים שונים כולל ארבעה שלבים:

1. הגדרת הגורמים להשוואה
2. בחירת הקריטריונים להשוואה
3. השוואת הגורמים (לפי הקריטריונים שנקבעו)
4. סיכום ומסקנות

תרגיל

השוו בין שני מקצועות שאתם לומדים:

1. הגדרת הגורמים המשווים

כתבו את הגורמים (המקצועות) שביניהם בחרתם להשוות.

בחרתי להשוות בין _____ לבין _____.

2. בחירת הקריטריונים להשוואה

בחרו 4 קריטריונים לפחות מהרשימה שלפניכם, וסמנו אותם.

- ☐ כמות שיעורי הבית בכל מקצוע
- ☐ אופן ההוראה של המורה
- ☐ עד כמה המקצוע מעניין אותי
- ☐ מה היכולת שלי במקצוע
- ☐ מבחנים ובחנים (האם יש הרבה כאלה? האם אני מצליח בהם?)
- ☐ הקשר שלי עם המורה

הוסיפו קריטריונים (אם יש עוד כאלה לדעתכם):

_____ □

_____ □

3. השוואת הגורמים (לפי הקריטריונים שנקבעו)

כתבו את הקריטריונים ואת הגורמים שבחרתם בתוך הטבלה הבאה. אחר כך מלאו את הטבלה.

הקריטריונים להשוואה	הגורמים המושויים	מקצוע א'	מקצוע ב'
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

מה דומה בין שני המקצועות?

מה שונה בין שני המקצועות?

4. סיכום ומסקנות (ענו לפחות על 2 מתוך 4 השאלות)

1. מהי נקודת השוני העיקרית בין שני המקצועות? מדוע?

2. מהי נקודת הדמיון העיקרית בין שני המקצועות? מדוע?

3. האם יש יותר נקודות דמיון או נקודות שוני בין שני המקצועות? מדוע?

4. האם למדתם משהו חדש בעקבות ההשוואה? אם כן, מהו?

תהליך ההשוואה בהיסטוריה

ההשוואה בלימודי ההיסטוריה תעזור לנו ליצור קשרים (על ידי נקודות דמיון או שוני) בין הנושאים השונים, וכך ללמוד את החומר בצורה מעניינת וטובה יותר. בדרך כלל, לא נידרש לבצע פעולות השוואה במבחן הבגרות עצמו. ההשוואה, אם כן, תתבצע במהלך הלמידה למבחן.

כיצד נדע בין אילו נושאים להשוות?

כאשר אנו רוצים לערוך השוואה בין נושאים שונים, מומלץ להתחשב לפחות באחד מהגורמים האלה:

- כדאי להשוות בין נושא שאנו יודעים טוב לנושא אחר, שאנו מכירים טוב פחות.
- נושאים שנראים לנו דומים מאוד: על ידי השוואה ביניהם נבין את נקודות השוני, וההבדלים ביניהם יהיו ברורים לנו.
- אפשר להשוות בין נושאים שהקשר ביניהם מעניין אותנו.
- כדאי להשוות בין נושאים בעלי מאפיינים משותפים.

על מנת לערוך השוואה נכונה, עלינו לזכור שבכל השוואה יש לפחות נקודת דמיון אחת ולפחות נקודת שוני אחת בין הגורמים. עלינו להתייחס במהלך ההשוואה לנקודות הדמיון וגם לנקודות השוני.

קריטריונים להשוואה בהיסטוריה

קיימים כמה קריטריונים מרכזיים להשוואה בהיסטוריה:

1. רקע (מתי? מי? היכן?)

2. גורמים, סיבות

3. שלבים, אירועים

4. הישגים

5. בעיות

בכל השוואה בהיסטוריה ניתן להשתמש בקריטריונים אלו (או בחלק מהם), ולהוסיף נוספים, במקרה הצורך.

תרגיל 1: השוואה בין נסיבות עלייתם של משטרים טוטליטריים

בתרגיל זה נשווה בין:

א. עליית הפאשיסטים לשלטון באיטליה

לבין –

ב. עליית הנאצים לשלטון בגרמניה

בעמוד הבא, ערכו השוואה לפי השלבים הבאים (שימו לב: שלבים א' ו-ב' כבר בוצעו):

שלב א' – הגדרת הגורמים המושווים

נערוך השוואה בין :

עליית הפאשיסטים לשלטון באיטליה לבין עליית הנאצים לשלטון בגרמניה.

שלב ב' – בחירת הקריטריונים להשוואה

1. קריטריונים מרכזיים בהיסטוריה

מבין הקריטריונים המרכזיים להשוואה בהיסטוריה, נבחר את אלה המתאימים לנו ביותר ונסמן אותם.

✓ 1. רקע (מתי? מי? היכן?)

✓ 2. גורמים, סיבות

✓ 3. שלבים, אירועים

4. הישגים

5. בעיות

2. קריטריונים נוספים (אם ישנם)

כעת נוסיף קריטריונים המתאימים במיוחד לנושאים שבהם אנו עוסקים :

✓ 6. דמותו של המנהיג

✓ 7. האידיאולוגיה של התנועה

בעמוד הבא, נציב בטבלה את הקריטריונים שבחרנו, ונערוך באמצעותם השוואה.

שלב ג' – השוואת הגורמים (לפי הקריטריונים שנקבעו)

הגורמים המשווים	הקריטריונים להשוואה	א. עליית הפאשיסטים לשלטון באיטליה	ב. עליית הנאצים לשלטון בגרמניה
רקע			
גורמים, סיבות			
שלבים, אירועים			
דמותו של המנהיג			
האידיאולוגיה של התנועה			

במה הם דומים?

במה הם שונים?

שלב ד' – סיכום ומסקנות

מילים שבהן אפשר להשתמש במהלך כתיבת הסיכום והמסקנות:

מילים המדגישות דמיון	מילים המדגישות שוני
דומה	שונה
בדומה ל...	לעומת
כמו	בניגוד ל...
כ...	הבדל (בין)
כך גם	אך
	בהשוואה ל...

נקודות דמיון
נקודות השוני
פסקה מסכמת (אילו דברים למדתי באמצעות ההשוואה?)

דף אסטרטגיה לתהליך השוואה

כדי להשוות בין גורמים, נבצע את הפעולות הבאות:

1. הכנה להשוואה
 - הגדרת הגורמים המשווים
 - בחירת קריטריונים להשוואה
2. השוואת הגורמים
 - פירוט הגורמים בטבלה
 - מציאת נקודות שוני ונקודות דמיון
3. כתיבת סיכום ומסקנות

שאלות ותשובות

שאלה – מדוע יש לכתוב את פרטי הגורמים המשווים בטבלה?

תשובה – על ידי כתיבת מאפיינים בטבלה, אנו יכולים ממש "לראות" את שני הצדדים, אשר מוצגים זה מול זה. צורת כתיבה זו מאפשרת לנו לאתר את נקודות השוני והדמיון בין הגורמים, ולזכור את מאפייני הגורמים גם מאוחר יותר.

שאלה – מדוע יש לכתוב בסוף סיכום ומסקנות, הרי כתבנו עוד לפני זה את נקודות השוני והדמיון?

תשובה – הצגת נקודות השוני והדמיון בנפרד, מאפשרת לנו לארגן בצורה ראשונית את פרטי התוכן המשווה; כתיבת הסיכום והמסקנות מחייבת אותנו להבין בצורה מעמיקה את התמונה השלמה, ואת המשמעויות הנגזרות מתהליך ההשוואה שעשינו.

שאלה – בשלב ההכנה להשוואה, מדוע אין להסתפק בקריטריונים להשוואה לפי הנושא (היסטוריה), אלא יש לכלול גם קריטריונים נוספים?

תשובה – כדי לערוך השוואה שתביא בחשבון את כל הנתונים המשמעותיים, יש להתייחס לקריטריונים להשוואה לפי הנושא (שהם הבסיס לכל השוואה בתחום הדעת המסוים), אבל תמיד כדאי לבדוק אם חסרים קריטריונים נוספים, שהכרח להתייחס גם אליהם.

תרגיל 2: אירופה בין שתי מלחמות עולם – בחירת הנושאים להשוואה

בחרו שניים מבין הנושאים הבאים וערכו ביניהם השוואה (בעמודים הבאים). שימו לב: לא בין כל הנושאים ניתן להשוות

1. בריטניה בין שתי מלחמות עולם	7. מדיניות החוץ של רוסיה, 1917-1940
2. הקומוניזם בברית המועצות	8. מדיניות החוץ של גרמניה הנאצית, 1935-1939
3. הרפובליקה של ויימאר	9. מלחמת האזרחים בספרד
4. צרפת בין שתי מלחמות עולם	10. השקפת העולם הנאצית
5. השקפת העולם הפאשיסטית	11. מדיניות הפיוס של בריטניה וצרפת
6. המשטר הנאצי בגרמניה	

כיצד נדע אילו נושאים להשוות?

כשאנו רוצים לערוך השוואה בין נושאים שונים, מומלץ להתחשב לפחות באחד מהגורמים האלה:

- כדאי להשוות בין נושא שאנו יודעים טוב לנושא אחר שאנו מכירים טוב פחות.
- נושאים שנראים לנו דומים מאוד: על ידי השוואה ביניהם נבין את נקודות השוני, וההבדלים ביניהם יהיו ברורים לנו.
- אפשר להשוות נושאים שהקשר ביניהם מעניין אותנו.
- כדאי להשוות בין נושאים בעלי מאפיינים משותפים.

על מנת לערוך השוואה נכונה, עלינו לזכור שבכל השוואה יש לפחות נקודת דמיון אחת ולפחות נקודת שוני אחת בין הגורמים. עלינו להתייחס במהלך ההשוואה לנקודות הדמיון וגם לנקודות השוני.

אירופה בין שתי מלחמות עולם

ערכו השוואה לפי השלבים הבאים :

שלב א' – הגדרת הגורמים להשוואה

(כפי שבחרתם מתוך רשימת הנושאים בעמוד הקודם)

אנו נערוך השוואה בין _____ לבין _____.

שלב ב' – בחירת הקריטריונים להשוואה

1. קריטריונים מרכזיים בהיסטוריה

מבין הקריטריונים המרכזיים בהיסטוריה, בחרו את המתאימים, וסמנו אותם :

1. רקע (מתי? מי? היכן?)

2. גורמים, סיבות

3. שלבים, אירועים

4. הישגים

5. בעיות

2. קריטריונים נוספים (אם ישנם)

הוסיפו קריטריונים המתאימים במיוחד לנושאים שבחרתם להשוות :

_____ .6

_____ .7

_____ .8

כעת הציבו בטבלה בעמוד הבא את הקריטריונים שבחרתם, וערכו באמצעותם השוואה.

שלב ג' – השוואת הגורמים (לפי הקריטריונים שנקבעו)

הגורמים המושווים	קריטריונים להשוואה	

במה הם דומים?

במה הם שונים?

שלב ד' – סיכום ומסקנות

מילים שבהן אפשר להשתמש במהלך כתיבת הסיכום והמסקנות

מילים שמדגישות דמיון	מילים שמדגישות שוני
דומה	שונה
בדומה ל...	לעומת
כמו	בניגוד ל...
כ...	ההבדל בין ל...
כך גם	אך
	בהשוואה ל...

נקודות דמיון
נקודות שוני
פסקה מסכמת (אילו דברים למדתי באמצעות ההשוואה?)

שאלות למחשבה על תהליך ההשוואה

מהו שיקול הדעת שהפעלתם, כאשר התבקשתם לבחור שני נושאים להשוואה
(כיצד ידעתם בין אילו נושאים להשוות)?

מתוך רשימת הנושאים להשוואה, האם יש נושאים שאינם מתאימים להשוואה? מדוע?

דוגמאות להשוואה בין נושאים בהיסטוריה

דוגמה 1: העלייה הראשונה, העלייה השנייה והעלייה השלישית

שלב א': הגדרת הגורמים ההשוואה

נערוך השוואה בין העלייה הראשונה לבין העלייה השנייה והעלייה השלישית.

שלב ב': בחירת הקריטריונים להשוואה

1. קריטריונים מרכזיים בהיסטוריה
מבין הקריטריונים המרכזיים בהיסטוריה נבחר את אלה המתאימים ונסמן אותם:
 1. רקע (מתי? מי? היכן?)
 2. ✓ גורמים, סיבות
 3. שלבים, אירועים
 4. ✓ הישגים
 5. ✓ בעיות
 2. קריטריונים נוספים (אם ישנם)
כעת נוסיף קריטריונים המתאימים במיוחד לנושאים שבהם אנו עוסקים:
 6. ✓ מאפייני העולים
 7. ✓ השלטון בארץ ישראל בתקופה זו
 8. *
- כעת נציב את הקריטריונים שבחרנו. בעמוד הבא נערוך באמצעותם השוואה.

* נקודות נוספות להשוואה שלא יידונו בדוגמת זאת: אופן הטיפול בבעיות הסכסוך עם הערבים ובעיות הביטחון, וכן היחסים עם היישוב הישן.

שלב ג' – השוואת הגורמים (לפי הקריטריונים שנקבעו)

הגורמים המשווים קריטריונים להשוואה	א. העלייה הראשונה 1903-1882	ב. העלייה השנייה 1914-1904	ג. העלייה השלישית 1923-1919
השלטון בא"י בתקופה זאת	שלטון תורכי	שלטון תורכי	שלטון בריטי
הגורמים לעלייה	גילויי אנטישמיות ופרעות ביהודים במזרח אירופה. פרעות ה"סופות בנגב" ברוסיה. התעוררות לאומית יהודית. פעולתה של תנועת "חיבת ציון".	גילויי אנטישמיות ברוסיה. משבר אוגנדה. פרעות קשינב. "קול קורא". מות הרצל. כשלוך מהפכת 1905: ההכרה שלא יהיה שיפור ברוסיה. בריחה מגיוס לצבא הרוסי.	סיום מלחמה"ע הראשונה. הצהרת בלפור. לאומים שונים מקבלים עצמאות במזרח אירופה. סגירת ארה"ב למהגרים, גילויי אנטישמיות במזרח אירופה.
מאפייני העולים	כ-30 אלף עולים ממדינות מזרח אירופה. כ-2,500 עולים נוספים מתימן. מניע העלייה דתי. עלייה בלתי מאורגנת.	30 אלף עולים, רובם מדרום רוסיה. כ-2,000 עולים מתימן. מרבית העולים (כ-75%) מתחת לגיל 25, רובם באו לבד. בעלי מודעות פוליטית גבוהה, חלקם בעלי נטיות סוציאליסטיות. עלו בצורה בלתי מאורגנת ופנו לעבוד בחקלאות.	35 אלף צעירים ממזרח אירופה: רבים מהעולים השתייכו לתנועות "החלוץ" ו"השומר הצעיר": חילונים, משכילים, בעלי אידיאלים סוציאליסטיים.
הישגים	רכישת אדמות, הקמת 27 מושבות חקלאיות, פיתוח ענף ההדרים. חידוש השפה העברית. פיתוח ירושלים ויפו. הכפלת מספר היהודים בארץ.	הקמת מפלגות וארגוני פועלים. הקמת ארגוני שמירה. התיישבות: אחוזת בית (תל-אביב), ייסוד צורות התיישבות שיתופיות. השפה העברית הופכת לשפת החינוך.	הקמת צורות התיישבות חדשות (הקיבוץ ומושבי העובדים), הקמת מוסדות וארגונים לפועלים (ההסתדרות, גדוד העבודה), הקמת ארגון ה"הגנה".
בעיות	חוסר ניסיון של העולים בחקלאות. רעב. בעיות ביטחון. משבר הפקידות. שלטון תורכי עויין. המושבות היו תלויות לחלוטין בכספי הברון. עזיבת כמחצית מהעולים.	חוסר ניסיון בעבודה חקלאית, בני העלייה הראשונה במושבות העדיפו להעסיק פועלים ושומרים ערביים. עזיבת מרבית העולים את הארץ.	משבר כלכלי קשה. בעיות ביטחון. עזיבת כמחצית מהעולים את הארץ.

המשד ההשוואה בעמוד הבא

במה הן דומות?

- העולים בשלוש העליות באו בעיקר ממזרח אירופה.
- גילויי אנטישמיות והתעוררות לאומית היו בין הגורמים לשלוש העליות.
- שתי העליות הראשונות התרחשו במהלך השלטון התורכי בארץ ישראל.
- בכל העליות הוקמו יישובים חדשים.
- מרבית העולים בעליות השונות התיישבו, בסופו של דבר, ביישובים עירוניים.
- בכל שלוש העליות עולים רבים עזבו את הארץ.
- העלייה השנייה והעלייה השלישית הורכבו בחלקן מעולים בעלי אופי חלוצי.

במה הן נבדלות?

- העלייה השלישית התרחשה בתחילת השלטון הבריטי בארץ, לאחר מלחמת העולם הראשונה.
- שלוש העליות נבדלות באופי העולים: עולי העליות השנייה והשלישית היו צעירים חילוניים בעלי אידיאלים סוציאליסטיים. לעומת זאת, חלק נכבד מעולי העלייה הראשונה עלה מטעמים דתיים.
- עולי העלייה הראשונה היו תלויים בברון רוטשילד (ואח"כ בארגונים יק"א ופיק"א) למימון מחייתם. כמו כן, העסיקו העולים פועלים ערבים בעבודות החקלאות והשמירה. עולי שתי העליות האחרות יצרו תשתית עצמאית לעבודות החקלאות ולשמירה.
- בתקופת העלייה הראשונה לא הוקמו מסגרות פוליטיות, אשר כן הוקמו בתקופת העליות האחרות.
- העליות נבדלות בצורות ההתיישבות שהוקמו בתקופתן: בעלייה הראשונה הוקמו מושבות, בעלייה השנייה הוקמו צורות שונות של התיישבות שיתופית (קואופרטיב, קואופרציה וכו'), ובתקופת העלייה השלישית הוקמו הקיבוץ ומושב העובדים.

שלב ד' – סיכום ומסקנות

מלים שבהן אפשר להשתמש במהלך כתיבת הסיכום והמסקנות:

מילים שמדגישות דמיון	מילים שמדגישות שוני
דומה	שונה
בדומה ל...	לעומת
כמו	בניגוד ל...
כ...	ההבדל בין ל...
כך גם	אך
	בהשוואה ל...

נקודות דמיון

שלוש העליות דומות זו לזו מכמה בחינות: העולים היו ברובם ממזרח אירופה; בין הגורמים לשלוש העליות היו גילויי אנטישמיות במקביל להתעוררות לאומית. אנשי העלייה הראשונה, כמו אנשי העליות האחרות, באו ללא הכשרה מקצועית בתחום החקלאות. גם לאחר שלמדו עבודה זו, נתקלו עולי שלוש העליות בבעיית תעסוקה. בעיה נוספת שאפיינה את כל העליות היתה בעיית ביטחון, שנבעה מהעימות עם האוכלוסייה הערבית בארץ. את שלוש העליות פקדו בעיות כלכליות קשות אשר גרמו (יחד עם בעיות האבטלה והביטחון) לעזיבת עולים רבים את הארץ. בכל התקופות של שלוש העליות הוקמו יישובים חדשים בארץ ונרכשו קרקעות.

נקודות שוני

ניתן למצוא נקודות דמיון בין העלייה השנייה לשלישית, אשר נבדלות מהעלייה הראשונה בכמה תחומים: רבים מבני העלייה הראשונה היו שומרי מסורת או דתיים. לעומת זאת, חלק משמעותי מבין אנשי העלייה השנייה היה צעירים חילוניים, אשר עלו לארץ במטרה להקים חברה חילונית סוציאליסטית, וכמוהם היו רוב בני העלייה השלישית. בכל עלייה התמודדו עם הקשיים במציאת עבודה בדרכים שונות: אנשי העלייה הראשונה קיבלו את עזרתו של הלורד רוטשילד, אשר מימן את המושבות שהוקמו, והציב פקידים אשר ניהלו את המשק החקלאי במושבות. אנשי העלייה השנייה פעלו בדרך שונה והקימו צורות התיישבות שיתופיות חקלאיות ומפלגות פועלים. אנשי העלייה השלישית פעלו בדומה לאנשי העלייה השנייה, אבל הרחיבו עוד יותר את התשתית אשר באה לסייע לפועלים ולאיכרים: הוקמה הסתדרות הפועלים וכן הוקמה מפלגת פועלים נוספת, הוקם "גדוד העבודה" וכן הוקמו יישובים המתבססים על חיי עבודה חקלאית ושיתוף. עולי שלוש העליות התמודדו עם בעיות הבטחון בדרכים שונות: אנשי העלייה הראשונה העסיקו שומרים ערבים. בניגוד לכך, אנשי העלייה השנייה הקימו שני ארגוני שמירה עבריים ("בר גיורא" ו"השומר"), ובתקופת העלייה השלישית הורחב ארגון "השומר" לארגון ה"הגנה".

פסקה מסכמת

שלוש העליות נבדלות זו מזו בתחומים שונים, אך כל אחת מהאחרונות הסתמכה ופעלה על הבסיס שנוצר בתקופה שקדמה לה. העלייה הראשונה היתה משמעותית מכיוון שלראשונה עלו יהודים רבים לארץ, ובצורה מאורגנת. עולים אלה הקימו מושבות חדשות המבוססות על עבודה חקלאית, ויצרו בסיס ליישוב היהודי המתחדש בארץ ישראל, אבל במידה רבה, היו תלויים העולים בברון רוטשילד (ובארגונים אחרים כגון יק"א ופיק"א) למימון מחייתם. בתקופת העלייה השנייה הקימו העולים מסגרות בהן יוכלו לעבוד בעצמם בחקלאות (כגון קומונות שיתופיות). עולים אלה הקימו גם מסגרות שמירה והגנה בלתי תלויות בגורמים ערבים. בתקופת העלייה השלישית הורחבו מסגרות אלה ונוספו חדשות, וכך עוצבה תשתית רחבה מבחינה פוליטית, ארגונית והתיישבותית.

דוגמה 2: תנועת "חיבת ציון" לעומת התנועה הציונית שהוביל הרצל

שלב א' – הגדרת הגורמים להשוואה

נערוך השוואה בין תנועת חיבת ציון לבין התנועה הציונית שהוביל הרצל.

שלב ב' – בחירת הקריטריונים להשוואה

1 מבין הקריטריונים המרכזיים בהיסטוריה נבחר את אלה המתאימים ונסמן אותם:

✓ 1. רקע (מתי? מי? היכן?)

✓ 2. גורמים, סיבות

3. שלבים, אירועים

✓ 4. הישגים

✓ 5. בעיות

2. קריטריונים נוספים (אם ישנם)

כעת נוסיף קריטריונים המתאימים במיוחד לנושאים שבהם אנו עוסקים:

6. האידאולוגיה של כל תנועה ומטרותיה

כעת נציב בטבלה בעמוד הבא את הקריטריונים שבחרנו, ונערוך באמצעותם השוואה.

שלב ג': השוואת הגורמים (לפי הקריטריונים שנקבעו)

הגורמים המשווים	א. תנועת "חיבת ציון" (אגודות חובבי ציון)	ב. התנועה הציונית שהוביל הרצל
קריטריונים להשוואה		
רקע: מתי? היכן? מי?	אגודות חובבי ציון הוקמו במזרח אירופה (בעיקר ברוסיה וברומניה) משנות ה-80 של המאה ה-19. האישים הבולטים (מבין ראשי האגודות): לילנבלום, פינסקר.	משנות ה-90 של המאה ה-19 ועד ראשית המאה ה-20: התנועה שהוביל הרצל התפתחה ממרכז אירופה לסניפים רבים ברחבי אירופה.
סיבות להתעוררות התנועות	גילויי אנטישמיות ופרעות ביהודים: ה"סופות בנגב" ברוסיה. אכזבת יהודי רוסיה מאי-קבלת האמנציפציה. התעוררות לאומית של עמים שונים במזרח אירופה.	היחשפותו של הרצל לגילויי אנטישמיות כסטודנט בווינה, וכעיתונאי המסקר את משפט דרייפוס. אכזבה מהאמנציפציה. התעוררות לאומית של עמים שונים במזרח אירופה.
אידיאולוגיה ומטרות	האידיאולוגיה של התנועה התבטאה בעיקר בכתביהם של לילנבלום ופינסקר. רעיונותיהם העיקריים היו: האדם היהודי תמיד יהיה זר ויסבול מגילויי אנטישמיות. האמנציפציה היא אשליה בלבד, אין היא מאפשרת התבוללות אמיתית. היהודים צריכים לגאול את עצמם ולמצוא לעצמם מולדת וארץ משלהם (רצוי ארץ ישראל), בה יפתחו את התרבות היהודית. יש להתרכז בעבודת אדמה בארץ החדשה. יש לכנס קונגרס לאומי של כל אגודות חובבי ציון. כמו כן התבטאו הרעיונות והמטרות של התנועה בוועידת קטוביץ: יש לכוון וועד מרכזי לאגודות חובבי ציון, להשיג רשיונות עלייה לא"י ולהגיש עזרה כספית ליישוב העברי בא"י. בוועידת קטוביץ' הוכרה א"י כיעד הבלעדי למדינה היהודית.	האידיאולוגיה התבטאה בכתביו ובפרסומיו של הרצל, ביניהם: "מדינת היהודים": האמנציפציה לא היטיבה עם האדם היהודי אלא להפך. האנטישמיות לא תיפתר אלא אם תקום מדינת לאום יהודית בהסכמתן של המעצמות (בארגנטינה או בא"י). הקמת מדינה ליהודים היא אינטרס של מדינות העולם; "אלטנולנד": מדינת היהודים תהיה מדינה חילונית, מודרנית, המושתתת על ערכים ליברליים. כמו כן התבטאה האידיאולוגיה ב"תכנית באזל" אשר התגבשה בעת הקונגרס הציוני הראשון: שאיפה להקים בית מולדת בא"י. הגברת רגש הלאום בקרב הפזורה היהודית, יצירת פעילות דיפלומטית אשר תביא להכרה בינלאומית בזכות היהודים לכוון לעצמם מדינה, הקמת תשתית ארגונית לתנועה הציונית, פיתוח היישוב היהודי בא"י.
פעילות והישגים	1884, ועידת קטוביץ': 35 איש, רובם מרוסיה, נציגי אגודות חובבי ציון למיניהן. בוועידה הוגדרה האידיאולוגיה והונחו המטרות המשותפות לאגודות השונות. "הוועד האודיסיאני": ועד מרכזי שהוקם בעקבות וועידת קטוביץ', אשר ריכז את פעילות האגודות, אסף תרומות ליישוב העברי בא"י וקנה אדמות בא"י. ביל"ו – אחת מאגודות חובבי ציון אשר כמה מחבריה עלו לא"י, חיו חיי שיתוף והקימו את המושבה גדרה.	1897: הקונגרס הציוני הראשון. 197 צירים מכל העולם. בעקבות החלטות קונגרס זה, והקונגרסים שכונסו אחריו, נוסדה ההסתדרות הציונית אשר הקיפה את כל האגודות הציוניות, והוקמו סניפים שלה בערים רבות. הוקמו בנקים ציוניים, ונוסדה הקרן הקיימת לישראל, שנועדה לאסוף תרומות ולרכוש קרקעות למתיישבים בא"י. החלה פעילות דיפלומטית להשגת צ'רטר: מפגשים של ראשי ההסתדרות הציונית עם מנהיגי תורכיה, גרמניה, רוסיה ובריטניה.

המשד הטבלה בעמוד הבא

הגורמים המושווים	הקריטריונים להשוואה	א. תנועת "חיבת ציון" (אגודות חובבי ציון)	ב. התנועה הציונית שהוביל הרצל
		תנועה לא מאורגנת, ללא מרכז מכוון. הגבלות השלטון התורכי בא"י, אשר הקשו על "הוועד האודיסאי" לקנות אדמות בא"י, ולהשיג אישורי עלייה. ויכוחים אישיים בתוך התנועה על עמדות כוח. חילוקי דעות ומאבק בין חילוניים לדתיים. מחסור באמצעים כספיים. פעילות מחתרטית ומוגבלת של התנועה ברוסיה. ארה"ב כיעד עלייה מושך יותר מאשר ארץ ישראל.	קשיים באיסוף תרומות. הישגים דיפלומטיים מועטים. פרשת אוגנדה: חילוקי דעות קשים בנוגע לארץ היעד.

במה הן דומות?

- שתי התנועות קמו על רקע גילויי אנטישמיות, אשר פרצו בסוף המאה ה-19.
- שתי התנועות תמכו בהקמת מדינה לעם היהודי.
- שתי התנועות ראו באנטישמיות בעיה שלא תיפתר (אפילו לא באמצעות האמנציפציה) כל עוד העם היהודי אינו מגובש במסגרת לאומית.
- שתי התנועות פעלו להקמת ארגון-על, אשר יקשר בין היהודים ויפעל למען הקמת מדינה ליהודים ("חיבת ציון" הקימה את "הוועד האודיסאי" ותנועתו של הרצל הקימה את ההסתדרות הציונית).

במה הן שונות?

- תנועת "חיבת ציון" דגלה בהקמת מדינת לאום בארץ ישראל. לעומת זאת, הרצל הציע פתרונות נוספים, כמו ארגנטינה ואוגנדה (למרות שבסופו של דבר תנועתו ראתה בארץ ישראל את המקום הרצוי להקמת המדינה).
- תנועת "חיבת ציון" הורכבה מאגודות רבות אשר לא הצליחו להתאחד מבחינה ארגונית. תנועתו של הרצל היתה מקושרת ומגובשת באמצעות מוסדות ארגוניים רבים.
- תנועת "חיבת ציון" פעלה רוב ימיה במחתרת (בגלל חשש משלטון הצאר הרוסי) ואילו תנועתו של הרצל פעלה בפומבי.
- תנועת "חיבת ציון" דגלה בעלייה לא"י, ובעזרה כספית ליישוב היהודי ("ציונות מעשית"). תנועתו של הרצל שמה את הדגש קודם כל על פעילות דיפלומטית (ציונות מדינית).
- ערכיה ותרבותה של המדינה העתידית: תנועת "חיבת ציון" ראתה בחזונה מדינה אשר תהיה מושתתת על ערכי היהדות. הרצל תיאר מדינה בעלת אופי חילוני אירופאי.

שלב ד' – סיכום ומסקנות

מלים שבהן אפשר להשתמש במהלך כתיבת הסיכום והמסקנות:

מילים שמדגישות דמיון	מילים שמדגישות שוני
דומה	שונה
בדומה ל...	לעומת
כמו	בניגוד ל...
כ...	ההבדל בין ל...
כך גם	אך
	בהשוואה ל...

נקודות דמיון

ניתן למצוא נקודות דמיון רבות בין תנועת "חיבת ציון" לבין תנועות של הרצל. שתי התנועות קמו על רקע התעוררות לאומית של עמים שונים במזרח אירופה, ועל רקע גילויי אנטישמיות אשר פרצו לקראת סוף המאה ה-19. בעקבות גילויי אנטישמיות אלה, הסיקו ראשי שתי התנועות, כי אין לרפא את האנטישמיות באמצעות התבוללות, וכי האמצעי-צדקה אינה פתרון. כמו פינסקר ולילנבלום, גם הרצל טען, כי הפתרון היחיד לבעיית האנטישמיות הוא יצירת מסגרת לאומית לעם היהודי. שתי התנועות פעלו להקמת ארגון, אשר יקשר בין היהודים ואשר יפעל למען הקמת מדינה ליהודים.

נקודות שוני

יחד עם זאת, ישנם הבדלים משמעותיים בין התנועות. בראש ובראשונה נבדלו שתי התנועות בדרך הפעולה: חובבי ציון ראו ביישוב א"י מטרה ראשונית ודחופה. בשונה מכך, רצה הרצל להביא קודם כל להכרת המעצמות בזכותם של היהודים להקמת מסגרת לאומית, ורק אחר כך לפנות להתיישבות. חובבי ציון ראו בארץ ישראל את המקום היחיד שבו אפשר להקים מדינה ליהודים. את המדינה העתידית הם ראו מושתתת על ערכי היהדות. לעומתם, הציע הרצל מקומות נוספים להקמת המדינה (כמו ארגנטינה ואוגנדה). בשונה מחובבי ציון, לא הדגיש הרצל את מקומה של התרבות היהודית במדינה העתידית, אלא ראה בחזונו מדינה בעלת אופי אירופאי, המושתתת על ערכים חילוניים וליברליים. תנועת "חיבת ציון" התעוררה לפני תנועתו של הרצל, אך גורמים שונים עיכבו את התפתחותה: מחסור במקורות כספיים היקשה על "הוועד האודיסאי" לקנות אדמות בא"י ולהשיג אישורי עלייה מהשלטון התורכי. תנועת "חיבת ציון" הורכבה למעשה מאוסף של אגודות שונות (אשר באופן כללי נקראו חובבי ציון). בין האגודות לא היה קשר של ממש. אמנם, היה ביניהן קשר רעיוני, אך הפעילות המשותפת בין האגודות היתה מעטה. "הוועד האודיסאי" לא הצליח להיות למרכז אשר יקשר בין אגודות "חובבי ציון" השונות. בניגוד לכך, תנועתו של הרצל היתה מקושרת באמצעות מוסדות רבים: אנשי התנועה נפגשו ופעלו יחדיו במסגרת הקונגרסים הציוניים, ובמסגרת סניפי ההסתדרות הציונית אשר נפתחו בערים רבות. אגודות חובבי ציון פעלו רוב הזמן במחתרת, דבר אשר היקשה עליהן עוד יותר לפעול יחד. לעומת זאת, התנועה הציונית שהוביל הרצל פעלה בפומבי.

פסקה מסכמת

"חיבת ציון" היתה התנועה הציונית הראשונה, אך קשיים כלכליים וארגוניים מנעו את המשך התפתחותה כתנועה עצמאית. התנועה שהוביל הרצל גדלה והייתה לזרם הציונות המרכזי. לזרם ציונות זה הצטרפו, בסופו של דבר, גם חובבי ציון. נציגים מאגודות חובבי ציון נכחו בקונגרסים הציוניים והיו פעילים במספר סניפי ההסתדרות הציונית. חובבי ציון, אם כן, היו לחלק מהתנועה הציונית של הרצל, וכך גם לחלק מהשיח ומהויכוח הציוני. בקונגרסים הציוניים באו לידי ביטוי נקודות השוני בין נציגיו של הרצל לבין נציגי חובבי ציון. חילוקי דעות נתגלעו בקשר לדרך הפעולה (ההתיישבות בא"י ועזרה כספית ליישוב היהודי או פעילות דיפלומטית לפני הכל) ובקשר לדמות התרבותית של המדינה העתידית (דתית או חילונית, למשל). ויכוחים אלה הגיעו לשיאם ב"פרשת אוגנדה". חובבי ציון לא היו לפרט שולי בתוך התנועה הציונית שהוביל הרצל: הם היוו גורם משפיע בתנועה זו. כך, בסופו של דבר, בהשפעת חובבי ציון, הוכרה ארץ ישראל כיעד ההתיישבות הבלעדי אליו צריכה לשאוף הציונות.

לסיום

בחוברת זו למדתם להתמודד עם **השוואה בלימודי ההיסטוריה**. אנו מקווים שהצלחנו לסייע לכם במשימות הלימודיות העומדות בפניכם.

כדי להצליח בבחינות הבגרות אין די בזכירת החומר, אלא נדרשת שליטה במיומנויות ובכלים רלוונטיים. דף האסטרטגיה שלמדתם בחוברת זו הוא כלי כזה.

דף אסטרטגיה לתהליך השוואה

כדי להשוות בין גורמים, נבצע את הפעולות הבאות:

1. הכנה להשוואה
 - הגדרת הגורמים המשווים
 - בחירת קריטריונים להשוואה
2. השוואת הגורמים
 - פירוט הגורמים בטבלה
 - מציאת נקודות שוני ונקודות דמיון
3. כתיבת סיכום ומסקנות

תועלת משמעותית עוד יותר תפיקו, אם תדעו ליישם את מה שלמדתם גם במשימות אחרות ובתחומים נוספים.

נשמח לשמוע כל מה שעולה בדעתכם בעקבות הלמידה בחוברת זו.

בהצלחה!

צוות בגרות 2001